



Karina Tatek Benetti, Katarína Izáková

Pojišťovnictví: Vybrané aspekty pojistných trhů



- Riziko, risk management a znalostní filtr
- Sociální a komerční pojištění
- Management dobré pověsti
- Digitální transformace v pojišťovnictví
- Pojištění a cíle udržitelného rozvoje
- Mezery v pojistné ochraně – důchody, kybernetická rizika, zdraví, přírodní katastrofy
- Nové trendy v pojištění – kybernetická rizika, mikropojištění, nové produkty



Pojišťovnictví: Vybrané aspekty pojistných trhů



Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou **bez souhlasu nositele práv zakázány**.

Ing. Karina Tatek Benetti, Ph.D., Ing. Katarína Izáková, PhD.

Pojišťovnictví: Vybrané aspekty pojistných trhů

Knih je monografie

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 9792. publikaci

Odborní recenzenti:

prof. Ing. Eva Ducháčková, CSc., Katedra bankovníctví a pojišťovnictví VŠE v Praze
prof. Ing. Jaroslav Daňhel, CSc., Katedra bankovníctví a pojišťovnictví VŠE v Praze

Autorský kolektiv

Ing. Karina Tatek Benetti, Ph.D. – autorka kapitoly 1, 3 a spoluautorka kapitoly 4
Ing. Katarína Izáková, Ph.D. – autorka kapitoly 2 a spoluautorka kapitoly 4

Vydání knihy schválila Vědecká redakce nakladatelství Grada Publishing, a.s.

Odpovědný redaktor Tereza Kodlová
Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková
Návrh a zpracování obálky Zdeněk Dušek
Počet stran 256
První české vydání, Praha 2024
Vytiskla TISKÁRNA V RÁJI, s.r.o., Pardubice

Czech Edition © Grada Publishing, a.s., 2024

Monografie byla vydána za podpory výzkumného projektu Interní grantové soutěže IGA-41_KTB „Pojišťovnictví – vybrané aspekty pojistných trhů“. Struktura knihy odpovídá cílům projektu a za podpory Katedry ekonomické statistiky EF TUL.

Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků.

ISBN 978-80-271-7623-6 (ePub)

ISBN 978-80-271-7622-9 (pdf)

ISBN 978-80-271-5329-9 (print)

Obsah

O autorkách	8
Předmluva	11
Úvodní slovo autorek	15
Metodologická východiska	16
Seznam vybraných zkratek	17
Poděkování	20
1 Teoretická východiska pojištění a pojištnictví	21
1.1 Pojištění a pojištnictví jako finanční kategorie	21
1.2 Pojmy pojistné teorie	24
1.2.1 Pojistný trh a jeho subjekty	24
1.2.2 Další významné pojmy související s pojistnou problematikou	25
1.3 Fenomén asymetrie informací na pojistných trzích	26
1.3.1 Morální hazard	27
1.3.2 Asymetrie informací a morální hazard	29
1.4 Pojem riziko a jeho aspekty	29
1.4.1 Vymezení pojmu riziko	30
1.4.2 Riziko versus hrozba	33
1.4.3 Základní druhy a klasifikace rizik	34
1.4.4 Druhy a klasifikace finančních rizik	37
1.4.5 Další klasifikace finančních rizik	48
1.4.6 Rizika v pojištnictví	48
1.4.7 Rizika finančních konglomerátů	61
1.4.8 Vývojové trendy v oblasti rizik	64
1.5 Risk management	68
1.5.1 Teoretický koncept risk managementu	69
1.5.2 ISO normy v oblasti řízení rizik	77
1.5.3 Řízení podnikových rizik	79
1.6 Pojem pojištění a jeho členění	81

2	Sociální pojištění	85
2.1	Nemocenské pojištění	87
2.2	Důchodové pojištění v kontextu důchodového systému	91
2.2.1	První pilíř	99
2.2.2	Druhý pilíř	104
2.2.3	Třetí pilíř	104
2.3	Podpora v nezaměstnanosti	113
2.4	Zdravotní pojištění	118
3	Komerční pojištění	131
3.1	Členění komerčního pojištění	131
3.2	Pojistitelnost rizik	136
3.3	Pojistná smlouva	136
3.4	Pojistné, pojistné plnění	140
3.5	Pojistný zájem, obnosová a škodová pojištění	145
3.6	Regulace jako nástroj zlepšování finančního zdraví pojišťoven	148
3.6.1	Významné aspekty změny v charakteru dosud pojistitelných nebezpečí	149
3.6.2	Důvody pro regulaci v pojišťovnictví dle Alfreda Manese	149
3.6.3	Rezervy jako normativní reglementace hospodaření pojišťovny	150
3.6.4	Existence vnitřních stabilizátorů pojišťovnictví	151
3.6.5	Solventnost v pojišťovnictví – od Solventnosti I k Solventnosti II	156
3.6.6	Solventnost II	157
3.7	Management dobré pověsti	162
3.7.1	Management dobré pověsti jako součást Solventnosti II	162
3.7.2	Management dobré pověsti jako risk management	163
4	Aktuální trendy vývoje pojistných trhů	167
4.1	Aktuální trendy vývoje vybraných pojistných ukazatelů pojistných trhů	167
4.1.1	Vývoj celkového předepsaného hrubého pojistného a průměrného pojistného na obyvatele	167
4.1.2	Vývoj vybraných aspektů realizace rizik s katastrofickým dopadem	170
4.2	Pojištění a cíle udržitelného rozvoje	173

4.2.1	Program OSN pro životní prostředí – finanční iniciativa pro udržitelné pojištění	173
4.2.2	Nová ekonomika pro udržitelný rozvoj	181
4.2.3	Role pojištění v rámci cílů udržitelného rozvoje	184
4.3	Digitální transformace v pojišťovnictví	188
4.3.1	Obchodní model	188
4.3.2	Digitální obchodní model	189
4.3.3	Digitální transformace pojišťoven	190
4.4	Mikropojištění	195
4.4.1	Vznik mikropojištění	195
4.4.2	Etapizace vývoje oblasti mikropojištění	196
4.5	Aktuální trendy vývoje trhu životních pojištění	199
4.5.1	Aktuální trendy vývoje vybraných pojistných ukazatelů trhu životních pojištění	199
4.5.2	Nové produkty	202
4.6	Aktuální trendy vývoje trhu neživotních pojištění	209
4.6.1	Aktuální trendy vývoje vybraných pojistných ukazatelů trhu neživotních pojištění	209
4.6.2	Nové produkty	210
4.7	Čtyři hlavní mezery v pojistné ochraně urychlené současným i trendy	218
4.7.1	Důchody	220
4.7.2	Kybernetická rizika	220
4.7.3	Zdraví	220
4.7.4	Přírodní katastrofy	221
4.8	Budoucí tendence v pojišťovnictví	222
Summary		226
Seznam použité literatury		227
Rejstřík		239
Přílohy		241
A	Kontrolní seznam pro hodnocení a řízení organizačních rizik	243
B	Průvodce přístupem k řízení rizik Risk Management Approach Guide	245

O autorkách



Bc. Ing. Karina Tatek Benetti, Ph.D., je absolventkou Ekonomické fakulty Technické univerzity v Liberci, kde získala bakalářský, magisterský i doktorský titul v rámci studijního programu Hospodářská politika a správa, jedinečného oboru Pojišťovnictví. Více než patnáct let se věnuje pojistné problematice, garantuje a přednáší v předmětech Základy pojišťovnictví, Pojištění osob, Pojištění průmyslových a podnikatelských rizik a Finanční a pojistná matematika. V současné době působí rovněž na NEWTON University, v Centru ekonomických disciplín, kde se věnuje výuce matematických metod a statistiky a také bankovníctví a pojišťovnictví. Je autorkou více než sta publikací týkajících se nejen pojišťovnictví, ale i dalších oblastí, které jsou s pojišťovnictvím provázané. Rovněž působí jako členka státnicových komisí, byla též členkou zkušební komise pro pojistné zprostředkovatele. Během své akademické dráhy absolvovala řadu stáží na prestižních evropských i mimoevropských univerzitách. V rámci rozvoje mezinárodní spolupráce je ambasadorkou několika projektů kreditové mobility. Je držitelkou dvou zahraničních cen za rozvoj mezinárodní spolupráce, a to křišťálové ceny rektora Cairo University a ceny rektora Tashkent State University of Economics. Ve své výzkumné činnosti se zabývá vývojem pojistných trhů a jeho trendy, modelováním katastrofických rizik a celkově finančním zdravím institucí působících na českém pojistném trhu i nad jeho rámec.



Ing. Katarína Izáková, PhD., je absolventkou Ekonomické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde rovněž získala doktorát z oboru ekonomie a management a kde přednáší pojišťovnictví, bankopojišťovnictví, finance a mezinárodní finance. V rámci svého výzkumu se podílela na více než 60 odborných příspěvcích a třech vysokoškolských učebnicích. Ve své výzkumné činnosti se zaměřuje na vybrané aspekty pojišťovnictví, zkoumání principů

Corporate governance a ESG, společenskou zodpovědnost a aktuální problémy v kontextu financí. Před nástupem do akademické sféry pracovala v bance na několika pozicích, např. jako specialista stavebního spoření nebo kontrolérka, a jako rozpočtářka na slovenském Úřadě práce, sociálních věcí a rodiny.

Věnováno vzpomínce na doc. Ing. Arnošta Böhma, CSc.

Předmluva

Vítám vás u knihy, která otevírá dveře do světa pojišťovnictví a pojistných trhů – světa, který je často považován za komplikovaný, ale zároveň je nepostradatelnou součástí našeho každodenního života. Pojišťovnictví, to nejsou jen pojistné smlouvy či pojistné produkty, ale především se jedná o ochranu toho, co je pro nás nejcennější, o zabezpečení stability a bezpečí v nejistých časech. Monografie „Pojišťovnictví: vybrané aspekty pojistných trhů“ poskytuje komplexní pohled na pojišťovnictví a pojistné trhy, ať už jste začátečník, který se chce seznámit se základními pojmy, nebo zkušený profesionál, který hledá nové poznatky a perspektivy.

Žijeme v době velkého pokroku a ve vyspělé společnosti. Je možné vyléčit řadu nemocí, složitou a náročnou práci vykonávají počítače, není problém přepravovat se na velké vzdálenosti v relativně krátkém čase či vést rozhovor s někým, kdo je na tisíce kilometrů vzdálen. Přes všechn tento pokrok a technickou a společenskou vyspělost však zatím nejsme schopni ovládat počasí, řídit své životy, předpovídat nemoci, různé katastrofy a havárie.

Ve světě, kde rizika mohou přijít nečekaně a s devastujícími následky, je pojištění jedním z klíčových instrumentů, jak se jim bránit. Od pojištění majetku, pojištění odpovědnosti za škodu přes zdravotní pojištění až po životní pojistky – všechny tyto pojistné produkty nám umožňují žít s větším klidem a jistotou.

V posledních letech se pojišťovnictví dynamicky mění vlivem nových technologií a globálních výzev. Významný dopad na toto odvětví má zejména využití umělé inteligence. Umělá inteligence umožňuje lépe analyzovat rizika, personalizovat nabídky a zlepšovat procesy likvidace pojistných událostí. Pokročilé algoritmy a strojové učení pomáhají předvídat škody, identifikovat pojistné podvody a optimalizovat klientský servis. Díky pokročilým analytickým nástrojům mohou komerční pojišťovny nabízet personalizované produkty, které lépe odpovídají individuálním potřebám a rizikovým profilům klientů. Díky využití umělé inteligence se pojišťovnictví stává efektivnějším, přesnějším a flexibilnějším, což

je důležité také v souvislosti s rostoucí frekvencí kybernetických útoků a tím větší zranitelností v digitálním prostředí.

Dalším klíčovým tématem v našem současném světě, které rozhodně nelze ignorovat, jsou změny klimatu. Extrémní počasí, stoupající hladiny moří, oceánů a další ekologické výzvy přinášejí nová rizika, na která musí odvětví pojišťovnictví reagovat. Změny klimatu ovlivňují frekvenci a intenzitu pojistných událostí, což vyžaduje inovativní přístupy k systémovému řízení rizik. Komerční pojišťovny tak investují do výzkumu a vývoje nových produktů, které splňují kritéria ESG (Environmental, Social, and Governance) a jež lépe pokryjí rizika spojená s klimatickými změnami, a zároveň podporují iniciativy a aktivity zaměřené na udržitelnost a prevenci. Vznikají nové pojistné produkty, které podporují ekologicky a společensky odpovědné chování, jako jsou pojištění pro obnovitelné zdroje energie nebo produkty zaměřené na podporu diverzity a inkluze.

Speciální pozornost je nutné také věnovat etice a regulaci v pojišťovnictví. Spravedlivý a transparentní přístup je základem důvěry mezi komerčními pojišťovnami a jejich klienty. Diskutují o nejnovějších právních rámcích, standardech a normách, které zajišťují, že pojišťovnictví plní svou roli odpovědně a efektivně.

Výše zmíněná klíčová témata tvoří jádro této monografie, které je doplněno teoretickým základem, jak z oblasti pojišťovnictví, tak z oblasti risk managementu. V publikaci je zpracováno velké množství poznatků, informací, názorů i statistických dat. Za jednoznačný přínos pro teorii i hospodářskou praxi pak považuji otevření velmi důležitých a dlouhodobě neřešených problematických oblastí. V daných souvislostech se jedná zejména o problém prodlužování lidského věku a s tím související stárnutí populace, které vytváří tlak na ufinancování postaktivního věku, dále o problematiku důsledků ztráty soběstačnosti členů společnosti, přičemž v penzijní oblasti je situace u nás v České republice přímo fatální.

Na závěr si dovoluji být trochu osobní. Problematika, které je celá monografie věnována, je mi velmi blízká. Při svém působení v akademickém prostředí jsem se pojišťovnictví a pojistným trhům věnovala v rámci svých pedagogických i vědeckých aktivit. Moje milé kolegyně, autorky této monografie, Ing. Bc. Karina Tatek Benetti, Ph.D. a Ing. Katarína Izáková, Ph.D., se pustily do nelehké práce, která se vyplatila. Spojily své síly a znalosti, aby nám nabídly tuto komplexní

a aktuální publikaci, která reflektuje jak jejich bohaté zkušenosti, tak i nadšení pro neustálé inovace a zlepšování pojišťovnictví. Tato kniha je skvělým počinem dvou úžasných vědeckých osobností a základem pro další výzkumnou práci. Budu ráda, když se pro vás, čtenáře, stane užitečným a inspirativním zdrojem informací, který vás obohatí o nové znalosti a současně vám pomůže ocenit význam a hodnotu pojišťovnictví v našem moderním světě.

květen 2024

doc. Ing. Dana Martinovičová, Ph.D., MBA

Úvodní slovo autorek

Vážení čtenáři,

je tomu již patnáct let, kdy jsem měla možnost spolupracovat s doc. Ing. Arnoštem Böhmem, CSc., na monografii *Pojišťovnictví a regulace finančních trhů* (pod původním příjmením Mužáková). Jeho vzpomínce jsem si dovolila, se souhlasem spoluautorky, věnovat tuto knihu. Od té doby pojišťovnictví prošlo mnoha změnami a v současné době čelí novým zajímavým výzvám nejen v oblasti regulace, ale i v mnoha dalších. Některé ze změn, zejména v kontextu integrace finančních služeb, jsme zachytily o rok později společně s kolegyní Ing. Andreou Kobík Valihorovou, Ph.D., v monografii *Integrace evropských finančních trhů: identifikace, klasifikace a analýza faktorů ovlivňujících integraci vybraných segmentů finančního sektoru České republiky*, která byla z vědeckého hlediska velmi úspěšná.

Nyní se vám dostává do rukou monografie *Pojišťovnictví: vybrané aspekty pojistných trhů*, která vznikla jako jeden z výstupů mnohaleté spolupráce dvou vědeckých pracovišť – Katedry ekonomické statistiky na Ekonomické fakultě Technické univerzity v Liberci a Katedry financí na Ekonomické fakultě Univerzity Mateje Bela v Bánské Bystrici.

V současné době se oblast pojišťovnictví, stejně jako oblast finančních služeb, nachází na prahu nové éry plné výzev. V textu se nejprve zabýváme teoretickými východiskami z pohledu pojištění a pojišťovnictví jako finanční kategorie, pojmy pojistné teorie, asymetrií informací a morálním hazardem a dále pak i velmi zevrubným pohledem na pojem riziko a jeho členění, risk managementem a pojištěním a jeho členěním. Ve dvou následujících kapitolách zaměříme pozornost na sociální (veřejné) a dále pak na komerční (soukromé) pojištění.

V poslední kapitole uvádíme aktuální trendy vývoje pojistných trhů nejen v kontextu direktivních politik týkajících se udržitelnosti, jež ve svém důsledku mohou deformovat pojistný trh, ale rovněž s akcentem na technologické inovace a digitalizaci v pojišťovnictví. Současná digitální transformace pojišťoven s sebou nese nejen nová rizika a výzvy, ale přináší rovněž nové InsurTech produkty,

kteří mohou díky individualizaci nabídek hrát zásadní roli pro klienty zejména v oblasti neživotního pojištění osob.

V neposlední řadě identifikujeme čtyři základní mezery v pojistné ochraně, které jsou urychlené současnými trendy v pojišťovnictví. A nakonec nastiňujeme základní tendence vývoje v pojišťovnictví.

Hlavní přínos monografie spočívá nejen ve shromáždění značného množství provázaných informací, statistických dat, definování nových trendů z oblasti pojišťovnictví, ale též v tom, že přináší nový pohled na problematiku risk managementu v současném globálním prostředí obohacený o znalostní filtr. Kniha je též obecnějším průvodcem k přístupu řízení rizik, který je použitelný pro jakoukoliv organizaci a může sloužit jako základní podklad pro řízení rizik.

Tato monografie přispívá k prohloubení znalostí v oblasti pojišťovnictví tím, že poskytuje komplexní přehled nejen vývoje pojistných trhů, ale rovněž hlavních problémů, kterým současné pojišťovnictví čelí. Lze ji doporučit všem zájemcům o problematiku pojišťovnictví, potažmo finančních služeb, z řad širší i odborné veřejnosti, a může sloužit i jako zdroj informací pro další výzkum.

V Liberci a Bánské Bystrici dne 20. května 2024

Bc. Ing. Karina Tatek Benetti, Ph.D.

Ing. Katarína Izáková, Ph.D.

Metodologická východiska

Hlavním cílem monografie je poskytnout komplexní přehled vývoje pojistných trhů, hlavních výzev, kterým čelí současné pojišťovnictví, a rovněž definovat aktuální trendy ve směřování této velmi zajímavé oblasti finančních služeb. Pozornost je zaměřena na teoretická východiska pro defintorické zařazení kategorií pojištění a pojišťovnictví, uvedení základních konceptů sociálního a komerčního pojištění v kontextu současného vývoje.

Základními metodami využitými pro splnění hlavního cíle byly následující metody vědecké práce: rešerše odborné literatury (zejména odborných článků, monografií a také legislativy), odborných studií a výsledků výzkumu renomovaných společností, komparativní analýza, syntéza dílčích poznatků, deskripce, indukce, explanace a statistická analýza.

Seznam vybraných zkratek

- AI (Artificial Intelligence) – Umělá inteligence
- ALM (Asset Liability Management) – Řízení aktiv a pasiv
- API (Application Programming Interface) – Programovací rozhraní aplikace
- ARM (Advanced Risk Management) – Pokročilé řízení rizik
- AUM (Assets Under Management) – Spravovaná aktiva
- BCBS (Basel Committee on Banking Supervision) – Basilejský výbor pro bankovní dohled
- BCP (Business Continuity Planning) – Plánování kontinuity podnikání
- BIA (Business Impact Analysis) – Analýza dopadu na podnikání
- CEIOPS (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors) – Výbor evropských orgánů dohledu nad pojišťovnictvím a zaměstnaneckým důchodovým pojištěním
- CEO (Chief Executive Officer) – Výkonný ředitel
- CFO (Chief Financial Officer) – Finanční ředitel
- CRD (Capital Requirements Directive) – Směrnice o kapitálových požadavcích
- CRO (Chief Risk Officer) – Ředitel pro řízení rizik
- CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) – Směrnice EU k vykazování podnikové udržitelnosti
- ČNB (Czech National Bank) – Česká národní banka
- ČSSZ (Czech Social Security Administration) – Česká správa sociálního zabezpečení
- ČSÚ (Czech Statistical Office) – Český statistický úřad
- D2C (Direct-to-Consumer) – Přímo ke spotřebiteli
- DAM (Digital Advisory Model) – Model digitálního poradenství
- DARMM (Data Analytics and Risk Management Model) – Analýza dat a model řízení rizik
- DEM (Digital Ecosystem Model) – Model digitálního ekosystému
- DT (Digital Transformation) – Digitální transformace
- E&O (Errors and Omissions Coverage) – Pojištění chyb a opomenutí

- EIOPA (European Insurance and Occupational Pensions Authority) – Evropský orgán pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penze
- ERM (Enterprise Risk Management) – Řízení podnikových rizik
- ESG (Environmental, Social, and Governance) – Environmentální, sociální a správní aspekty
- EU (European Union) – Evropská unie
- EUROATOM (European Atomic Energy Community) – Evropské společenství pro atomovou energii
- GA (Geneva Association) – Ženevská asociace
- GDPR (General Data Protection Regulation) – Obecné nařízení o ochraně osobních údajů
- GFIA (Global Federation of Insurance Associations) – Globální federace pojišťovacích asociací
- GRC (Governance, Risk Management, and Compliance) – Správa, řízení rizik a shoda
- IAA (International Actuarial Association) – Mezinárodní aktuaristická asociace
- IAIS (International Association of Insurance Supervisors) – Mezinárodní asociace orgánů dohledu v pojišťovnictví
- IAS (International Accounting Standards) – Mezinárodní účetní standardy
- ICAAP (Internal Capital Adequacy Assessment Process) – Interní proces hodnocení kapitálové přiměřenosti
- IFRS (International Financial Reporting Standards) – Mezinárodní standardy účetního výkaznictví
- IoT (Internet of Things) – Internet věcí
- IPM (Insurtech Partnership Model) – Model partnerství Insurtech
- ISO (International Organization for Standardization) – Mezinárodní organizace pro normalizaci
- IT (Information Technology) – Informační technologie
- KYC (Know Your Customer) – Poznej svého zákazníka
- MCR (Minimum Capital Requirement) – Minimální kapitálový požadavek
- MDGs (Millennium Development Goals) – Rozvojové cíle tisíciletí
- Natcat (Natural Catastrophes) – Přírodní katastrofy
- NESD (The New Economics for Sustainable Development) – Nová ekonomika pro udržitelný rozvoj

- ODIM (On-Demand) – Na vyžádání (na požádání)
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- ORSA (Own Risk and Solvency Assessment) – Vlastní hodnocení rizik a solventnosti
- OSN (United Nations) – Organizace spojených národů
- P2P (Peer-to-Peer) – Rovný s rovným
- PLD (Product Liability Directive) – Směrnice o odpovědnosti za výrobek
- PSI (Principles for Sustainable Insurance) – Principy udržitelného pojištění
- QIS (Quantitative Impact Study) – Kvantitativní dopadová studie
- RCSA (Risk and Control Self-Assessment) – Samoocenění rizik a kontrol
- RWA (Risk-Weighted Assets) – Rizikově vážená aktiva
- SCR (Solvency Capital Requirement) – Kapitálový požadavek pro solventnost
- SDGs (Sustainable Development Goals) – Cíle udržitelného rozvoje
- TCFD (The Task Force on Climate-related Financial Disclosures) – Pracovní skupina pro zveřejňování finančních informací souvisejících s klimatem
- TNFD (The Task Force on Nature-related Financial Disclosures) – Pracovní skupina pro zveřejňování finančních informací souvisejících s přírodou
- TNI (Technical Normalization Information) – Technická normalizační informace
- UBI (Usage-Based Insurance) – Pojištění podle použití
- UNEP FI (United Nations Environment Programme Finance Initiative) – Finanční iniciativa programu Organizace spojených národů pro životní prostředí
- UNEP FI PSI (United Nations Environment Programme Finance Initiative – Principles for Sustainable Insurance) – Finanční iniciativa programu Organizace spojených národů pro životní prostředí – principy udržitelného pojištění
- USD (United States Dollar) – Americký dolar
- UVM (University of Vermont) – Univerzita ve Vermontu
- VaR (Value at Risk) – Hodnota v riziku
- WHO (World Health Organization) – Světová zdravotnická organizace

Poděkování

Upřímné poděkování patří oběma recenzentům, prof. Ing. Evě Ducháčkové, CSc., a prof. Ing. Jaroslavu Daňhelovi, CSc., kteří přispěli cennými připomínkami ke zvýšení kvality této monografie.

Dále bychom rády poděkovaly vedoucím našich kateder za vytvoření podmínek, které napomohly při zpracování této publikace.

V neposlední řadě bychom také rády poděkovaly svým rodinám, které nám připravily vynikající zázemí pro naši práci.

Monografie byla vydána za podpory výzkumného projektu Interní grantové soutěže IGA-41_KTB „*Pojišťovnictví – vybrané aspekty pojistných trhů*“ a s podporou Katedry ekonomické statistiky EF TUL. Struktura knihy odpovídá cílům projektu.

Část podkladů pro napsání této publikace byla získána během zahraničních stáží na Univerzitě Mateja Bela, která se uskutečnila za podpory projektu Erasmus+: Erasmus.

Teoretická východiska pojištění a pojišťovnictví

1

Pojišťovnictví spolu s bankami a finančními firmami tvoří finanční trh, jehož úloha je v moderním tržním hospodářství zcela jedinečná a nezastupitelná. Finanční trh mnozí ekonomové považují za indikátor zdraví ekonomiky jako celku. Některé teorie uvádějí, že finanční trh a jeho vývoj je indikátorem budoucího vývoje celé ekonomiky. Pojišťovny hrají na finančním trhu důležitou roli jako jedny z největších investorů a ve svém důsledku působí jako vestavěné stabilizátory ekonomiky. Zajištění prosperity a finančního zdraví pojišťoven tvoří základ zdraví finančního trhu jako celku.

1.1 Pojištění a pojišťovnictví jako finanční kategorie

Pojišťovnictví jako jedno z důležitých odvětví tržní ekonomiky nabízí na finančním trhu své zboží nebo služby, tj. pojištění a zajištění. Pojištění je zaměřeno na pojistnou ochranu a tvorbu technických rezerv a jejich využití. Je součástí finančního systému, speciálním odvětvím finančních služeb, které poskytuje občanům, podnikatelům a dalším subjektům (Čejková, Nečas, Martinovičová, 2011). Košík (2007, s. 9) definuje pojišťovnictví jako „vědní obor, který studuje ekonomické vztahy, které vznikají v pojištění mezi pojistníkem a pojišťovnou. Zkoumá vývoj jednotlivých produktů z pohledu krytí rizik, vývoj pojistných událostí, ekonomickou vyváženost pojištění, prodej produktů a ekonomiku samotné pojišťovny“. Podle Daňhela a kol. (2005) představuje pojišťovnictví specifické odvětví ekonomiky, zahrnující všechny specializované instituce – komerční pojišťovny –, a pojišťovnictví v tomto kontextu představuje průřezovou ekonomiku sloužící k ovlivňování sektorových ekonomik.

Obecně platí, že pojištění je koncipováno ve dvou základních systémech. Prvním z nich je systém *veřejného pojištění*, jehož součástí je zdravotní a sociální pojištění. Stát stanoví obecně závaznými předpisy podmínky pro zřizování pojišťoven, které se mohou takovým pojištěním zabývat, způsob jejich financování, účast státu na správě a financování těchto pojišťoven. Stát zároveň určuje okruh pojištěnců a rozsah pojistné ochrany v oblasti zdravotního a sociálního pojištění. Stát také určuje subjekty, dohled nad jejich činností. Druhým systémem je *soukromé (komerční) pojištění*, které se zabývá pojistnou ochranou na obchodním principu, a to prostřednictvím soukromých pojišťoven, které mají charakter soukromých akciových společností či družstev (v České republice). Soukromé pojištění je upraveno obecnými právními předpisy a je pod dohledem nezávislého orgánu veřejné moci. Komerční formu pojištění realizují nejen soukromé (komerční) pojišťovny, ale také penzijní společnosti, doplňkové penzijní společnosti a zdravotní pojišťovny, a to na základě doplňkové formy k základnímu zdravotnímu a sociálnímu pojištění a starobnímu důchodovému spoření (Chovan, 2006). Rovněž lze pro sjednání pojistných produktů využít distribuční síť bank v rámci tzv. bankopojištění.

Rozdělení pojistného trhu na soukromý a veřejný sektor je důsledkem vývoje lidské společnosti. Sociální ochrana reagovala v průběhu staletí na různé potřeby, které přinášel technologický a hospodářský rozvoj. V reakci na první a druhou průmyslovou revoluci se v 19. století objevila moderní forma sociální ochrany. Třetí revoluce vyvolaná světovými válkami pokračuje v 21. století čtvrtou průmyslovou revolucí, která digitalizuje klasickou výrobu a řízení a lidé jsou nahrazováni stroji, což má za následek nezaměstnanost. Pro dobré fungování společnosti je nezbytná určitá míra solidarity. Solidarita má dnes charakter občanské reciprocity, která zajišťuje garanci občanských práv a povinnou podporu (Tomeš, Šámalová a kol., 2017).

Sociální zabezpečení se vztahuje na mnoho společenských situací, např. stáří, nemoc, nezaměstnanost. Sociální situace je spojena se společenským rizikem, které je uznáváno jako závažné, protože ekonomicky a sociálně ohrožuje existenci člověka, a jeho řešení vyžaduje sociální ochranu, neboť postižená osoba nebo její rodina není schopna následky rizika sama odvrátit (Pastoráková a kol., 2017).

Rozsah veřejného (sociálního) a soukromého pojištění se v jednotlivých zemích liší v závislosti na mnoha faktorech (tradice, sociální politika vlády

a daňová politika). Hospodářský, politický a historický kontext ovlivňuje diferenciaci sociálních a důchodových systémů mezi zeměmi.

Základní charakteristiky soukromého a veřejného pojištění jsou uvedeny v tabulce 1.1.

Tab. 1.1 Základní rozdíly mezi veřejným a soukromým pojištěním

Charakteristika veřejného pojištění	Charakteristika soukromého pojištění
pojištění je povinné	pojištění je dobrovolné (s výjimkou povinně smluvního pojištění)
povinnost pojistit je dána zákonem (zvláštní postavení má zákonné pojištění)	pojištění vzniká na základě vlastního rozhodnutí zájemce o pojištění (výjimku tvoří pojištění povinně smluvní)
neuzavírá se pojistná smlouva	uzavírá se pojistná smlouva
výši pojistného určuje zákon	výše pojistného závisí na dohodnutých podmínkách v pojistné smlouvě a na ocenění přeneseného rizika
výši pojistného plnění určuje zákon	výše pojistného závisí na dohodnutých podmínkách v pojistné smlouvě
princip solidarity platí v plném rozsahu	princip solidarity platí jen v rámci pojistného kmenu dané pojišřovny

Zdroj: vlastní z Sivák a kol. (2015)

Komerční (soukromé) pojištění se vyznačuje tím, že pojistné je stanoveno na základě velikosti rizika, a to na principu ekvivalence – tj. velikost příspěvku zúčastněných subjektů závisí na velikosti rizika. Obvykle má dobrovolnou formu. Ve veřejném pojištění je pojistné pro všechny účastníky stanoveno stejným způsobem (obvykle procentem z příjmu). V sociálním (veřejném) pojištění se uplatňuje zásada solidarity, kdy všichni zúčastnění platí stejnou procentní sazbu, ale dávky jsou vypláceny pouze osobám postiženým sociálním rizikem (např. v případě nezaměstnanosti pobírají dávky v nezaměstnanosti). Dalším typickým znakem je, že se na platbách pojistného podílí stát, který hradí pojistné za děti, studenty, důchodce a zaměstnavatele, kteří část pojistného odvádějí za své zaměstnance.

1.2 Pojmy pojistné teorie

Pojistný trh je nedílnou součástí finančního trhu, kde se střetává nabídka s poptávkou. Nabídku pojistných trhů tvoří primárně pojišťovny a případně i banky v rámci produktů tzv. bankopojištění, pojistné produkty mohou nabízet rovněž zprostředkovatelé pojištění.

1.2.1 Pojistný trh a jeho subjekty

Ministerstvo financí ČR uvádí, že v sektoru pojišťovnictví působí zejména následující instituce a osoby:

- pojišťovny, zajišťovny a jejich profesní asociace – Česká asociace pojišťoven (ČAP), Asociace penzijních společností ČR (APSČR);
- klienti (zákazníci) – zájemci o pojištění, pojistníci, pojištění, obmyšlení, oprávněné osoby;
- pojišťovací zprostředkovatelé, samostatní likvidátoři pojistných událostí a jejich profesní asociace – Asociace českých pojišťovacích makléřů (AČPM);
- Česká kancelář pojistitelů;
- orgán vykonávající dohled – Česká národní banka;
- Ministerstvo financí ČR – agenda státního příspěvku v doplňkovém penzijním spoření DPS (penzijním připojištění, PP);
- subjekty mimosoudního řešení spotřebitelských sporů – finanční arbitr, Kancelář ombudsmana České asociace pojišťoven.

Aby bylo možné přesně vymezit jednotlivé subjekty pojistného trhu, je nutné vytvořit potřebné základní pojmové instrumentarium.

Mezi základní pojmy pojistného trhu a jeho subjektů patří:

- pojistitel: právnická osoba, která má oprávnění provozovat pojištění (pojišťovna);
- zajistitel: právnická osoba, jejíž činností je přebírání pojistných rizik postoupených pojišťovnou nebo jinou zajišťovnou, se sídlem na území České republiky, která provozuje zajišťovací činnost podle zákona o pojišťovnictví, nebo

právní osoba se sídlem v zahraničí, která provozuje zajišťovací činnost v souladu s právní úpravou země svého sídla;

- pojistník: osoba (fyzická či právnická), která uzavřela pojistnou smlouvu s pojistitelem a jež se ve smlouvě zavázala platit pojistné za pojistnou ochranu;
- pojištěný: osoba, na jejíž majetek, odpovědnost za škody, život nebo zdraví se pojištění vztahuje;
- obmyšlený: osoba, ve prospěch, které bylo vyplaceno pojistné plnění v případě úmrtí pojištěného (v pojištěních, kde je kryto riziko úmrtí);
- oprávněná osoba: osoba, které vzniklo právo na pojistné plnění.

1.2.2 Další významné pojmy související s pojistnou problematikou

Mezi další základní pojmy související s pojistnou problematikou patří:

- pojistka: potvrzení o uzavření pojistné smlouvy;
- pojistná doba: doba, na kterou je sjednáno pojištění v pojistné smlouvě;
- pojistná metoda: slouží k tvorbě a rozdělování peněžního rezervního fondu;
- pojistná smlouva: představuje právní dokument, který završuje dvoustranný právní akt, na jehož základě vzniká smluvní pojištění fyzických a právnických osob;
- pojistné podmínky: obsahují právní úpravu určitého pojistného produktu; uplatňují se všeobecné a tzv. zvláštní pojistné podmínky;
- pojistné riziko: souhrn rizik krytých příslušným druhem pojištění tak, jak jsou převzata pojišťovnou; riziko, na které pojišťovna může uzavřít pojistnou smlouvu na základě pojistně technických podmínek;
- pojistný fond: peněžní rezervní fond, který se tvoří a rozděluje na základě tzv. pojistné metody;
- pojistný kmen: souhrn pojistných smluv, které pojišťovna v rámci určitého druhu pojištění spravuje;
- pojistný zájem: oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události;

- pojištění obnosové: soukromé pojištění, jehož účelem je získání obnosu, tj. dohodnuté finanční částky v důsledku pojistné události ve výši, která je nezávislá na vzniku nebo rozsahu škody;
- pojištění škodové: soukromé pojištění, jehož účelem je náhrada škody vzniklé v důsledku pojistné události;
- všeobecné pojistné podmínky: pojistné podmínky pro určitý druh pojištění; určují charakteristiku pojmu pojistná událost (vymezení rizik krytých v rámci daného pojistného produktu včetně výčtu výluk z pojištění), způsob uzavření pojistné smlouvy, začátek, dobu trvání a ukončení pojištění, výluky z pojištění, předmět pojištění, podmínky poskytování a způsob propočtu velikosti pojistného plnění; jsou součástí pojistné smlouvy;
- zvláštní pojistné podmínky: konkrétní pojistné podmínky pro dané pojištění, konkretizují všeobecné pojistné podmínky; jsou dohodnuty v pojistné smlouvě.

1.3 Fenomén asymetrie informací na pojistných trzích

Jedním z významných atributů pojišťovnictví je asymetrie informací mezi poskytovatelem a spotřebitelem na pojistném trhu. K nejdůležitějším vědeckým textům vysvětlujícím roli asymetrie informací na trzích patří práce G. A. Akerlofa, A. M. Spence a J. E. Stiglitze, kteří za ni v roce 2001 dostali Nobelovu cenu. J. E. Stiglitz ve svém článku „Asymetrie informací a ekonomické politiky“ (Stiglitz, 2001) popisuje jejich přínos takto: „Důvodem pro udělení Nobelovy ceny byla podle její komise naše práce o asymetrii informací, o účinku nedokonalých informací, jejichž příčinou je fakt, že různí lidé na trhu vědí různé věci. Například ten, kdo prodává automobil, o něm ví více než kupující; osoba zřizující si pojištění ví více o tom, jaká je její šance, že bude bourat (protože ví, jak umí jezdit), než pojišťovací agent; dělník bude nejspíše vědět víc o svých schopnostech než jeho eventuální zaměstnavatel; subjekt půjčující si peníze ví lépe než jeho věřitel, zda a jak kvalitně bude moci splácet, a tak podobně. Asymetrie informací jsou sice jen jednou stránkou nedokonalosti informací, přitom však všechny tyto složky dohromady – nehledě na to, jak jsou malé – mohou mít nezměrné důsledky.